

УДК 339.13.024+631.147

Ганна ТЮТЮННИК

ОСНОВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

Резюме. Досліджено сучасний стан органічного землеробства в Україні, позитивні та негативні сторони ринку даної галузі. Визначено основні проблеми та шляхи їх вирішення на основі зарубіжного досвіду. Рекомендовано підходи удосконалення існуючої фази розвитку органічної сільськогосподарської продукції й те, що ефективність роботи підприємств, які виготовляють органічну продукцію і розвиток усього органічного виробництва мають залежність від рівня розвитку системи його сертифікації. Заохочено до використання зарубіжного досвіду підтримки виробників органічної продукції. Звернено увагу на важливість законодавчого закріплення адміністративних регуляторів органічного виробництва та державну підтримку у вигляді дотацій, що є компенсуванням даних втрат під час періоду в діяльності підприємства на етапі переходу до органічного виробництва.

Ключові слова: землеробство, ринок органіки, продукція, виробництво, якість, сертифікація, зарубіжний досвід.

Hanna TYUTYUNNYK

BASIS OF THE DEVELOPMENT OF ORGANIC FARMING NATIONAL MARKET IN UKRAINE

Summary. The article describes the concept, meaning and benefits of organic agriculture both for Ukraine and the world in the whole. The current state of organic farming in Ukraine and the positive and negative aspects of this market sector are researched. The main problems and solutions based on international experience are determined. The need for investments for the following growth of organic production in Ukraine is reported. Attention is paid to the legal framework and economically grounded and productive supervisory system to be attractive to foreign and domestic investors. The need for concerted and targeted support to organic farming, especially the development and implementation of the national action plan that can aid the development of production and the market is submitted. It is called to continue the involving organic subjects in the curriculum of higher education institutions in Ukraine. It is resolved, that the essential and important condition for the implementation of state policy in the sphere of food and raw materials safety is settling the market of organic products in Ukraine. In addition to the problems identified in the area of organic production the author of the article evolves those requiring urgent solution, namely the lack of state support and promote organic producers; lack of regular channels coordination; limited range of products; lack of proper marketing experience in the implementation of such products; lack of consumers' erudition concerning the peculiarities of organic products and pricing to organic production. Approaches to improving the current phase of development of organic agricultural products are recommended. It is stated that the performance of companies that produce organic products and the development of the whole organic production are dependent on the level of development of its certification. The author encourages the use of international experience in supporting organic producers. Attention is paid to the importance of organic production legislative consolidation of administrative controls and state support in the form of grants to compensate the losses during the period of the enterprise transition to organic production.

Key words: faming, organic products market, production, quality, certification, foreign experience.

Постановка проблеми. Свого значення органічне сільське господарство набуло завдяки розумінню людством екологічної загрози в результаті інтенсифікації сільського господарства. Це заохотило розроблення різноманітних альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, які враховують рівень біологічного розмаїття, збереження довкілля і природних ресурсів, використання високих стандартів відповідного утримання тварин та методів виробництва, що відповідають певним стандартам до продуктів, які виготовлені з використанням речовин та процесів природного походження.

Економічні переваги органічного виробництва дістаються шляхом істотного зменшення виробничих затрат у результаті відмови від застосування дорогих хімікатів та зниження енергоємності виробництва. Соціальні переваги органічного виробництва полягають у розвитку інфраструктури сільських територій, утворенні додаткових робочих місць у сільській місцевості, покращенні здоров'я нації. Екологічні переваги полягають у збереженні та відновленні біорізноманіття в агроландшафтах, що впливає на відтворення родючості ґрунтів і збереженню довкілля.

На сьогодні актуальними є проблеми виробництва нешкідливих та якісних харчових продуктів, так як це має зв'язок не тільки із завданням серйозної шкоди здоров'ю людей, але й природному середовищу. На теперішній час якість продукції, що вироблена аграрним сектором, характеризується як один із основних чинників його конкурентоспроможності на зовнішньому і внутрішньому ринках. Згідно з оцінками Міжнародної федерації органічного землеробства світовий ринок органічних продуктів накопичує близько 51 млрд. дол. США і визначається стійкою тенденцією до подальшого розвитку [1, с.2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи й узагальнення практичного досвіду розвитку ринку органічної продукції знайшли своє відображення в працях вітчизняних науковців: Берлач Н.А., Артиша В.І., Варченко О.М., Бородачевої Н.В., Дейнеко Л.В., Вовк В.І., Дудар Т.О., Дуб А.Р., Іртищевої І.О., Зайчук Т.О., Корчинської О.А., Кобець М.І., Мармуль Л.О., Манько Ю.П., Рудницької О.В., Педак І.С., Стройко Т.В., Саблука П.Т., Ткачук І.Г., Суса Т.Й., Топіхи І.Н., Топіхи В.І., Чорного Г.М., Харченко В.В., Шубравської О.В., Шикули М.К. та ін.

Ці роботи висвітлюють питання правової дефініції органічного сільського господарства, ефективності екологічного землеробства, організаційно-економічні передумови створення ринку органічної продукції, впливу екологічних факторів на якість продукції, розвиток освітньої та консультаційної системи у процесі формування органічного сільського господарства [1].

Метою статті є визначення організаційно-економічних основ та надання конкретних рекомендацій для розвитку національного ринку органічного землеробства, які базуватимуться на максимально ефективному використанні наявних можливостей щодо активізації органічного виробництва в Україні з врахуванням передового світового досвіду, адаптованого для національних умов. Досягнення головної мети статті реалізується за допомогою розгляду таких питань як:

- всебічний аналіз законодавчого забезпечення органічного виробництва в Україні та визначення упущень, які є інституціональним бар'єром на шляху розвитку цього перспективного виду господарювання;
- розгляд правового поля з питань забезпечення діяльності та сертифікації суб'єктів органічного виробництва в розвинених країнах світу;
- оцінка передового досвіду та визначення можливостей щодо здійснення сертифікації та стандартизації органічного виробництва в Україні;
- надання рекомендацій щодо запровадження норм підтримки виробників органічної продукції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Органічне сільське господарство вже офіційно було визнано Українською державою. 3 вересня 2013 року Верховною Радою було ухвалено Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». 3 жовтня 2013 року його підписав Президент країни.

Але в даній галузі присутня недостатність повноцінної нормативно-правової бази, яка потребує розроблення, ухвалення та впровадження відповідних підзаконних актів, що регулюватимуть центральні підґрунтя, взаємодію учасників органічного

ринку, будуть визначати нагляд і контроль, а також правила органічного транспортування, виробництва, зберігання, переробки, сертифікації [3, с.1].

Для підтвердження статусу виробника органічної продукції сільськогосподарське виробництво повинно пройти процедуру сертифікації, тобто перевірки відповідності вимогам (стандартам) органічного виробництва.

Особливістю процесу органічного виробництва є те, що воно спирається на системний контроль, тобто на оцінювання методів виготовлення продукції, а не лише на оцінювання вихідного продукту. Провідна ідея органічного виробництва – це господарська діяльність у гармонійно-збалансованій взаємодії з природою і якомога менша залежність від зовнішніх вхідних ресурсів (синтетичних добрив, палива, засобів захисту рослин та ін.). Ідеальною моделлю органічного виробництва є системно замкнене (безвідходне) змішане органічне господарство з одночасним отриманням продукції рослинництва і тваринництва за найліпшого і потрібного для вимог обох сфер виробництва, науково-обґрунтованого поєднання оброблювальних земель (ріллі), полів із багаторічними травами, а також кормовими культурами [4, с.54].

В Україні процес законотворення щодо органічного виробництва триває з 2007 року, коли на розгляд Верховної Ради України був внесений перший проект закону України «Про органічне виробництво».

За недосконалості вітчизняної законодавчої й нормативно-правої бази щодо органічного виробництва [5, с.60, 6, с.133] сертифікація органічних виробників і їх продукції проходить відповідно до міжнародних стандартів. Для прикладу, українська сертифікаційна компанія «Органік стандарт» сертифікує органічних виробників згідно зі «Стандартом з органічного виробництва та переробки для третіх країн, рівнозначного стандарту Європейського Союзу» (Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 та Регламенту Комісії (ЄС) № 889/2008). На сьогодні виділяють такі групи міжнародних стандартів (рис.1).

Урегулювання ринку органічних продуктів в Україні є неодмінною і важливою умовою реалізації державної політики в сфері безпеки харчової продукції та сировини. Окрім визначених проблем у сфері органічного виробництва виділяють також ті, які потребують термінового вирішення, а саме: відсутність державної підтримки та сприяння органічним виробникам; не налагодженість постійних каналів збуту; обмеженість асортименту продукції; відсутність належного маркетингового досвіду щодо реалізації такої продукції; недостатня ерудиція споживачів відносно особливостей органічної продукції та цінова політика стосовно органічного виробництва, яке потребує наразі свого [5, с.62, 7, с.120].

Дуже важливим є також ведення загальнодержавної бази даних сертифікованих переробних підприємств, органічних підприємств, трейдерів, сертифікаційних органів.

На теперішній час в Україні діють близько 200 органічних операторів. Відповідно до переліку, що затверджений Комісією Європейського Союзу у Постанові №508/2012 від 20 червня 2012 р., 13 акредитованих сертифікаційних органів мають право працювати в Україні. Серед даного реєстру є один український сертифікаційний орган, лідер органічної сертифікації в Україні – «Органік стандарт».

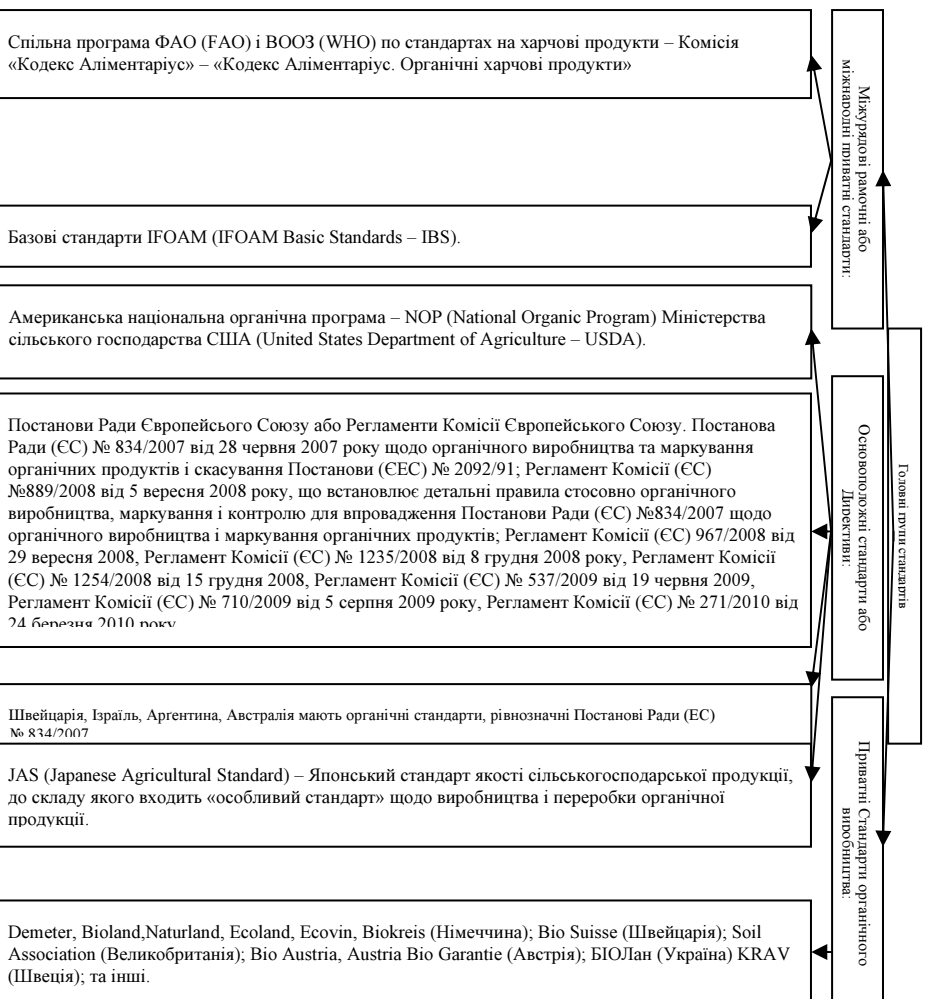

Рисунок 1. Міжнародні стандарти*

Figure 1. International Standards*

*Складено на основі [5, с.61, 7, с.119]

*Смриred from [5, p.61, 7, p.119]

Провідними експортними ринками українських органічних продуктів є Європейський Союз, США, Канада, Японія та інші країни. На рис.2 можна побачити площі територій органічного сільського господарства та інших сільськогосподарських земель за 2011 рік. Виходячи з наведених даних, можна зробити висновок, що найпоширеніше органічне сільське господарство у таких країнах: Австралії, Новій Зеландії, Океанії. За ними друге і третє місце займають Латинська Америка та Європа відповідно.

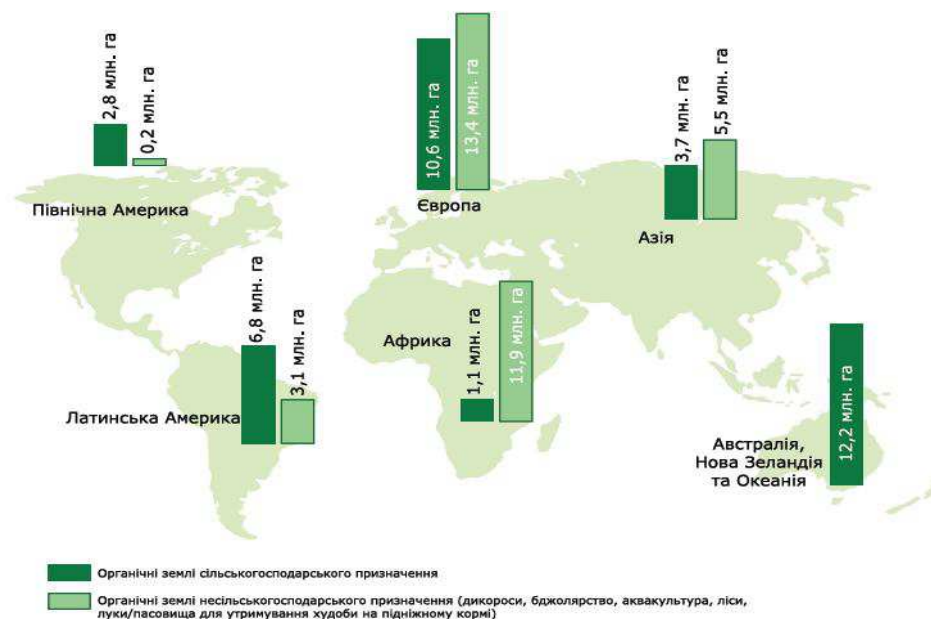

Рисунок 2. Органічні сільськогосподарські землі та інші органічні землі у 2011 р.*

Figure. 2. Organic agricultural land and other organic land in 2011*

*Складено на основі [8, с.15]

*Compiled from [8, p.15]

Найважливішими каналами збуту й пропаганди органічної продукції в Україні виступають невеликі спеціалізовані магазини здорового харчування у містах-мільйонниках (мережа магазинів органічних продуктів “Еко-Шик”, мережа магазинів натуральної та органічної продукції ТОВ “Торговельний Дім Органік Ера”, “Натур Бутік” тощо). Найпотужнішими каналами збуту органічної продукції є супермаркети. У 2012 р. окремі секції з органічними продуктами представила споживачам мережа супермаркетів “Мегамаркет”.

Українські організації характеризуються потужним внутрішнім потенціалом для розвитку органічного ринку в Україні. Серед них: сертифікаційний орган “Органік стандарт”, Спілка виробників сертифікованих органічних продуктів «Органічна Україна», Асоціація учасників біовиробництва “БІОЛан Україна”, Федерація органічного руху України, Асоціація органічного рільництва і садівництва, Львівська міська громадська організація “Екотерра”, Іллінецький аграрний державний коледж, Асоціація виробників органічної продукції “Чиста флора”, Інформаційний центр “Зелене досє”, Retail Academy тощо. Донори з Нідерландів, Швейцарії, Франції, Німеччини, США та Канади підтримують Україну у цій серйозній справі зростання та професіоналізації органічного сектора.

Світовий ринок органічної продукції зростає. За останні 10 років загальний обіг зріс на 170% і досяг 63 млрд. доларів у 2011 році (звіт FiBL-IFOAM). 90% попиту на органічну продукцію – у Сполучених Штатах Америки і країнах Євросоюзу. Найбільше зростання продажу через торговельні мережі очікується саме в органічному секторі [2, с.1].

Перспективи для органічного виробництва в Україні – позитивні. В першу чергу, підвалинами для успіху та збалансованого розвитку органічного сектора є введення відповідної стратегії. Інституційний осередок разом з розбудовою низки поставок і ринку є істотними в цій стратегії та вартими належної уваги. Вказана

стратегія буде сприяти не лише органічному землеробству, але й переробці та каналам збуту.

Досвід інших країн показує, що погоджена та цільова допомога органічного землеробства, особливо розвитку й запровадженню національного плану дій може підтримувати розвиток виробництва та ринку. Такий план дій повинен бути розроблений під керівництвом відповідальних органів державної влади України із залученням учасників органічного сектора на етапах опрацювання та впровадження трейдерів, асоціацій виробників, сертифікаційних органів, виконавців проектів технічної допомоги та інших учасників органічного руху.

Даний підхід спричинив позитивні результати. Органічний сектор Нідерландів набув професіоналізму й став поважним гравцем на споживчому ринку товарів. Переробка, виробництво і логістика міцно пов'язані у цілісний виробничий процес, і продукт займає головні позиції у супермаркетах. На сьогодні в Нідерландах 80% обороту органічної продукції проходить через супермаркети. У 2012 році ринок голландського органічного сектора складав 2 млн. євро, включаючи експорт (50%). У Нідерландах понад 1500 фермерів сертифіковані, 1700 компаній займаються переробкою органічних продуктів, все разом – це 10 000 робочих місць.

Висновки. Попит у країнах ЄС на органічну продукцію випереджає пропозицію, що призводить до її дефіциту на європейських ринках. Це дає українським виробникам органічної продукції шанс бути справжнім гравцем на органічному ринку Європейського Союзу.

Але, не звертаючи увагу на значний потенціал та перспективи розвитку органічного сільського господарства, в Україні не має чіткої державної політики стосовно напрямків наступного розвитку органічної галузі. Тому раціональним є використання зарубіжного досвіду підтримки виробників органічної продукції.

Необхідно відзначити значення законодавчого закріплення адміністративних регуляторів органічного виробництва, серед яких: введення преміювання за зменшення використання хімічних та мінеральних добрив; підвищення мита на ввезення хімічних добрив; виділення коштів на розвиток організованих ринків органічної продукції; розроблення системи держзамовлень та держконтрактів між виробниками органічної продукції та профілакторіями, санаторіями, школами, дитячими садками, лікарнями; введення норм і стандартів, що регламентуватимуть вимоги до якості робіт, продукції, послуг, організації виробничих процесів органічного виробництва, операцій на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Вагомою є державна підтримка у вигляді дотацій, компенсування втрат під час важливого періоду в діяльності підприємства на етапі переходу до органічного виробництва (конверсійний період), що має прямий вплив на прибутковість підприємства.

Ефективність роботи підприємств, які виготовляють органічну продукцію, розвиток всього органічного виробництва також має залежність від рівня розвитку системи його сертифікації, достатнього його врегулювання з боку держави: відповідного рівня нормативно-правового забезпечення; наявності спеціального акредитуючого органу; належних умов для розвитку недержавних органів сертифікації [1, с.1].

Conclusions. The demand in the EU for organic products leaves the supply behind and this leads to its deficit in the European markets. This allows the Ukrainian producers of organic products to be a real participant in the organic market of the European Union. But despite the great potential and prospects of development of organic agriculture, Ukraine does not have a clear government policy regarding the direction of further progress of the organic sector. Therefore, the rational is to use foreign experience support of organic producers.

It is necessary to notice the value of legislative consolidation of organic production administrative controls, including: the introduction of bonuses for reducing the use of chemicals and fertilizers; increasing duties on imports of chemical fertilizers; allocating funds for the development of organized markets for organic products; developing a system of state orders and state contracts between organic producers and dispensaries, health centers, schools, kindergartens, hospitals, introduction of standards that regulate the requirements for quality of work, products and services, arrangement of manufacturing processes of organic production, operations in the domestic and foreign markets.

State support is significant in the form of grants, losses compensation during an important period of the enterprise transition to organic production (conversion time), which has a direct impact on the company's profitability. The effectiveness of the companies that produce organic products and the development of the whole organic production is also dependent on the level of development of its certification and sufficient level of its regulating by the state: the appropriate level of regulatory support; presence of specific accrediting body; appropriate conditions for the development of private certification bodies [1, p.1].

Використана література

1. Бойко, С.О. Розвиток підприємств органічного сектора агробізнесу в контексті викликів глобалізації та євроінтеграції: дис. ... канд. економ. наук: спеціальність 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) [Електронний ресурс] / С.О. Бойко. – Миколаїв, 2011. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/45/769/8707.html>
2. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства [Електронний ресурс] / [Іржі Урбан, Беате Хубер, Кароліна Дитртова, Наталія Прокопчук, Тобіас Айзенрінг, Хельга Віллер]; за ред. Іржі Урбана. – К., 2013. – Режим доступу: www.ukraine.fibl.org
3. Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" від 03 жовтня 2013 р. 425-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. веб-портал. – 2013. — № 425-18. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
4. Борживой Шарапатака Органическое сельское хозяйство / Борживой Шарапатака, Иржи Урбан. – Чешская Республика : Биоинститут, Оломоуц, 2010. – 398 с.
5. Зайчук, Т.О. Виробництво екологічно чистих продуктів харчування як стратегічний напрямок розвитку України [Текст] / Т.О. Зайчук // Економіка і регіон : науковий вісник. – 2009. – №1(20). – С.59–66.
6. Корніцька, О.І. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні [Текст] / О.І. Корніцька // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2008. – № 3. – С.131–136.
7. Артиш, В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.117–120.
8. Хельга Віллер. Світ органічного сільського господарства. Статистика та тенденції 2013 року [Електронний ресурс] / Хельга Віллер, Джулія Лерноуд, Лукас Кільхер // Fibl. – Швейцарія. – 2013. – 63 с. – Режим доступу: http://orgprints.org/25188/7/FiBL_IFOAM_World_of_Organic_Agriculture_2013_UA_final.pdf